

<https://doi.org/10.32523/2616-6887>

ISSN (Print) 2616-6887
ISSN (Online) 2617-605X

Л.Н.Гумилев атындағы
Еуразия ұлттық университетінің
ХАБАРШЫСЫ

BULLETIN
of L.N.Gumilyov Eurasian
National University

№3 (128)/2019

ВЕСТНИК

Евразийского национального
университета имени Л.Н.Гумилева

САЯСИ ҒЫЛЫМДАР. АЙМАҚТАНУ. ШЫҒЫСТАНУ. ТҮРКІТАНУ
сериясы

POLITICAL SCIENCE. REGIONAL STUDIES.
ORIENTAL STUDIES. TURKOLOGY
Series

Серия
ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ. РЕГИОНОВЕДЕНИЕ.
ВОСТОКОВЕДЕНИЕ. ТУРКОЛОГИЯ.

bulpolit.enu.kz

ISSN (Print)2616-6887
ISSN (Online) 2617-605X

ВЕСТНИК
ЕВРАЗИЙСКОГО
НАЦИОНАЛЬНОГО
УНИВЕРСИТЕТА
ИМ. Л.Н. ГУМИЛЕВА

BULLETIN
of L.N. GUMILYOV
EURASIAN NATIONAL
UNIVERSITY

Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ
ЕУАЗИЯ ҰЛТТЫҚ
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ

САЯСИ ҒЫЛЫМДАР. АЙМАҚТАНУ. ШЫҒЫСТАНУ. ТҮРКІТАНУ сериясы

POLITICAL SCIENCE. REGIONAL STUDIES. ORIENTAL STUDIES.
TURKOLOGY Series

Серия **ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ. РЕГИОНОВЕДЕНИЕ. ВОСТОКОВЕДЕНИЕ.**
ТЮРКОЛОГИЯ

№ 3 (128)/2019

1995 жылдан бастап шығады
Founded in 1995
Издается с 1995 года

Жылына 4 рет шығады
Published 4 times a year
Выходит 4 раза в год

Нұр-Сұлтан, 2019
Nur-Sultan, 2019
Нур-Султан, 2019

Бас редакторы: **Нургазина Р.А.**

с.ғ.д., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (саяси ғылымдар)

Бас редактордың орынбасары **Нечаева Е.Л.**, с.ғ.к., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Қазақстан (саяси ғылымдар)

Бас редактордың орынбасары **Ахметжанова Л.К.**, т.ғ.к., доцент, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Қазақстан (саяси ғылымдар)

Редакция алқасы

- Абжаппарова Б.Ж.** т.ғ.д., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (шығыстану)
Авдеева О.А. с.ғ.д., доцент, Лойола университеті, Чикаго, АҚШ (саяси ғылымдар)
Азмуханова А.М. т.ғ.к., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (халықаралық қатынастар)
Әбдуалиұлы Б. ф.ғ.д., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (түркітану)
Әлібекұлы А. ф.ғ.к., доцент, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (шығыстану)
Әлиева С.К. т.ғ.к., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (халықаралық қатынастар)
Барсуков А.М. с.ғ.к., доцент, Сібір басқару институты, ХШЖМҚРА филиалы (саяси ғылымдар)
Бирюков С.В. с.ғ.д., проф., Кемерово мемлекеттік университеті, Кемерово, Ресей (саяси ғылымдар)
Габдулина Б.А. т.ғ.к., доцент, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (саяси ғылымдар)
Дәркенов К.Г. т.ғ.к., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (аймақтану)
Дүйсембекова М.К. с.ғ.к., доцент, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (саяси ғылымдар)
Жолдыбалина А.С. PhD, доцент, Қазақстан стратегиялық зерттеулер институты, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (саяси ғылымдар)
Жолдасбекова А.Н. с.ғ.к., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (халықаралық қатынастар)
Зимони Иштван проф., Сегед университеті, Сегед, Венгрия (түркітану)
Ибраев Ш. ф.ғ.д., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (шығыстану)
Ирфан Шахзад PhD, Саяси зерттеулер институты, Исламабад, Пәкістан (халықаралық қатынастар)
Каиржанов А.К. ф.ғ.д., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (шығыстану)
Кайыркен Т.З. т.ғ.д., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (шығыстану)
Кожирова С.Б. с.ғ.д., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (саяси ғылымдар)
Конқобаев К. ф.ғ.к., проф., Түркі академиясы халықаралық ұйымы, Нұр-Сұлтан (түркітану)
Копежанова Д.Е. PhD, доцент, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (саяси ғылымдар)
Ланко Д. А. с.ғ.к., доцент, Санкт-Петербург мемлекеттік университеті, Санкт-Петербург, Ресей (саяси ғылымдар)
Ласлу Марац PhD, проф., Амстердам университеті, Амстердам, Нидерланды (халықаралық қатынастар)
Мандана Тишеяр PhD, Алламе Табатабаи университеті, Тегеран, Иран (халықаралық қатынастар)
Невская И.А. ф.ғ.к., проф., Гете атындағы университет, Франкфурт-на-Майне, Германия (түркітану)
Нұрбаев Ж.Е. т.ғ.к., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (аймақтану)
Оспанова А.Н. PhD, доцент, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (аймақтану)
Пунит Гаур PhD, проф., Нью-Дели университеті, Нью-Дели, Индия (аймақтану)
Пауло Ботта PhD, проф., Ла-Плата ұлттық университеті, Ла-Плата, Аргентина (саяси ғылымдар)
Рыстина И.С. PhD, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (саяси ғылымдар)
Сейит Али Авджу PhD, Ыылдырыма Бөзюк университеті, Анкара, Түркия (аймақтану)
Сомжүрек Б.Ж. т.ғ.к., доцент, Astana International University, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (халықаралық қатынастар)
Тәштемханова Р.М. т.ғ.д., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (аймақтану)
Шаймердинова Н.Г. ф.ғ.д., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (түркітану)

Редакцияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Нұр-Сұлтан қ., Сәтпаев к-сі, 2, 307 б.

Тел.: +7(7172) 709-500 (ішкі 31-432)

E-mail: vest_polit@enu.kz, web-site: <http://bulpolit.enu.kz/>

Жауапты хатшы, компьютерде беттеген: Ә.С. Жұматаева

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің хабаршысы.

САЯСИ ҒЫЛЫМДАР. АЙМАҚТАНУ. ШЫҒЫСТАНУ. ТҮРКІТАНУ сериясы

Меншіктенуші: ҚР БҒМ «Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті» ШЖҚ РМК

Қазақстан Республикасының Ақпарат және коммуникациялар министрлігінде тіркелген. 25.05.18 ж. № 17125-Ж -тіркеу куәлігі

Мерзімділігі: жылына 4 рет. Тиражы: 25 дана

Типографияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Нұр-Сұлтан қ., Қажымұқан к-сі, 13/1, тел.: +7(7172)709-500 (ішкі 31-432)

© Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

Editor-in-Chief: **Roza Nurtazina**

Doctor of Political Sciences, Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)

Deputy Editor-in-Chief: **Yelena Nechayeva**, Can. of Political Sci., Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)

Deputy Editor-in-Chief: **Leila Akhmetzhanova**, Can. of Historical Sci., Assoc.Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)

Editorial board

Bekzhan Abdualiuly	Doctor of Philology, Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (turkology)
Bibikhadisha Abzhapparova	Doctor of Historical Sci., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (oriental studies)
Aiman Azmukhanova	Can. of Historical Sci., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (international relations)
Akzhigit Alibekuly	Can. of Philology, Assoc.Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (oriental studies)
Saule Aliyeva	Can. of Historical Sci., Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (international relations)
Ol'ga Avdeeva	Doctor of Political Sci., Assoc.Prof., Loyola University, Chicago, USA (political science)
Aleksandr Barsukov	Can. of Political Sci., Assoc.Prof., Siberian Institute of Management, Branch of RANEP, Russia (political science)
Sergey Biryukov	Doctor of Political Sci., Prof., Kemerovo State University, Kemerovo, Russia (political science)
Bagysh Gabdulina	Can. of Historical Sci., Assoc.Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)
Kurmangali Darkenov	Can. of Historical Sci., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (regional studies)
Maira Dyussebekova	Can. of Political Sci., Assoc.Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)
Shakir Ibrayev	Doctor of Philology, Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (oriental studies)
Irfan Shahzad	PhD, Institute for Political Studies, Islamabad, Pakistan (international relations)
Abai Kairzhanov	Doctor of Philology, Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (oriental studies)
Tursynkhan Kaiyrken	Doctor of Historical Sci., Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (oriental studies)
Kadyraly Konkobayev	Can. of Philology, Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (turkology)
Svetlana Kozhirova	Doctor of Political Sci., Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)
Danagul Kopezhanova	PhD, Assoc. Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)
Dmitrij Lanko	Can. of Political Sci., Assoc.Prof., St Peterburg Universiy, Saint Petersburg, Russia (political science)
Laszlo Maracz	PhD, Prof. Amsterdam University, Amsterdam, Netherlands (international relations)
Mandana Tisheyar	PhD, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran (international relations)
Irina Nevskaya	PhD, Goethe University, Germany, Frankfurt am Main (turkology)
Zhaslan Nurbayev	Can. of Historical Sci., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (regional studies)
Aigerim Ospanova	PhD, Assoc.Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (regional studies)
Punit Gaur	PhD, Prof. University of New Delhi, New Delhi, India (regional studies)
Paulo Botta	PhD, Prof., National University of La Plata, La Plata, Argentina (political science)
Indira Rystina	PhD, L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)
Seyit Ali Avcu	PhD, Yildirim Beyazit University, Ankara Turkey (regional studies)
Baubek Somzhurek	Can. of Historical Sci., Assoc.Prof., Astana International University, Nur-Sultan, Kazakhstan (international relations)
Raihan Tashtemkhanova	Doctor of Historical Sci., Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (regional studies)
Nurila Shaymerdinova	Doctor of Philology, Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (turkology)
Akbota Zholdasbekova	Can. of Political Sci., Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (international relations)
Alua Zholdybalina	PhD, Assoc.Prof., Kazakhstan Institute for Strategic Studies, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)
Zimonyi Istvan	Prof., University of Szeged, Szeged, Hungary (turkology)

Editorial address: 2, Satpayev str., of. 307, Nur-Sultan city, Kazakhstan, 010008.

Tel.: +7(7172) 709-500 (ext. 31-432). E-mail: vest_polit@enu.kz, web-site: <http://bulpolit.enu.kz/>

Responsible secretary, computer layout: Aliya Zhumatayeva

Bulletin of the L.N.Gumilyov Eurasian National University POLITICAL SCIENCE. REGIONAL STUDIES. ORIENTAL STUDIES. TURKOLOGY Series

Owner: Republican State Enterprise in the capacity of economic conduct «L.N.Gumilyov Eurasian National University» Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan

Registered by Ministry of information and communication of Republic of Kazakhstan. Registration certificate No. 17125-Ж from 25.05.2018

Periodicity: 4 times a year. Circulation: 25 copies

Address of printing house: 13/1 Kazhimukan str., Nur-Sultan, Kazakhstan 010008; tel.: +7(7172) 709-500 (ext.31-432)

Главный редактор: **Нуртазина Р.А.**

д.полит.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (полит. науки)
Зам. главного редактора: **Нечаева Е.Л.**, к.полит.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан
(полит. науки)
Зам. главного редактора: **Ахметжанова Л.К.**, к.ист.н., доцент, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан,
Казахстан (полит. науки)

Редакционная коллегия

Абдуалиулы Б. д.ф.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (тюркология)
Абжаппарова Б.Ж. д.ист.н., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (востоковедение)
Авдеева О. А. д.полит.н., доцент, университет Лойола, Чикаго, США (полит.науки)
Азмуханова А.М. к.ист.н., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (международные отношения)
Алибекулы А. к.ф.н., доцент, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (востоковедение)
Алиева С.К. к.ист.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (международ.отношения)
Барсуков А. М. к.полит.н., доцент, Сибирский институт управления – филиал РАНХиГС, Новосибирск, Россия (политические науки)
Бирюков С.В. д.полит.н., проф., Кемеровский государственный университет, Кемерово, Россия (полит. науки)
Габдулина Б.А. к.ист.н., доцент, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (полит.науки)
Даркенов К.Г. к.и.н., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (регионоведение)
Дюсембекова М.К. к.полит.н., доцент, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (полит.науки)
Жолдыбалина А.С. PhD, доцент, Казахстанский институт стратегических исследований, Нур-Султан, Казахстан (полит.науки)
Жолдасбекова А.Н. к.полит.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (международ. отношения)
Зимони Иштван проф., Сегедский университет, Сегед, Венгрия (тюркология)
Ибраев Ш. д.ф.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (востоковедение)
Ирфан Шахзад PhD, Институт политических исследований, Исламабад, Пакистан (международ. отношения)
Каиржанов А.К. д.ф.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (востоковедение)
Кайыркен Т.З. д.ист.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (востоковедение)
Кожирова С.Б. д.полит.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (полит.науки)
Конкобаев К. к.ф.н., проф., Международная Тюркская академия, Нур-Султан, Казахстан (тюркология)
Копежанова Д.Е. PhD, доцент, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (полит.науки)
Ланко Д. А. к.полит.н., доцент, Санкт-Петербургский гос.университет, Санкт-Петербург, Россия (полит.науки)
Ласлу Марац PhD, проф., Амстердамский университет, Амстердам, Нидерланды (международ. отношения)
Мандана Тишеяр PhD, Университет Алламе Табатабаи, Тегеран, Иран (международ. отношения)
Невская И.А. PhD, Гете Университет, Франкфурт-на-Майне, Германия (тюркология)
Нурбаев Ж.Е. к.и.н., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (регионоведение)
Оспанова А.Н. PhD, доцент, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (регионоведение)
Пунит Гаур PhD, проф., университет Нью-Дели, Нью-Дели, Индия (регионоведение)
Пауло Ботта PhD, проф., национальный университет Ла-Платы, Ла-Плата, Аргентина (полит.науки)
Рыстина И.С. PhD, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (полит.науки)
Сейит Али Авджу PhD, университет Йылдырыма Безыта, Турция (регионоведение)
Сомжурек Б.Ж. к.ист.н., доцент, Astana International University, Нур-Султан, Казахстан (международ. отношения)
Таштемханова Р.М. д.ист.н., проф. (Казахстан), ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (регионоведение)
Шаймердинова Н.Г. д.ф.н., проф. (Казахстан), ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (тюркология)

Адрес редакции: 010008, Казахстан, г. Нур-Султан, ул. Сатпаева, 2, каб. 307

Тел.: +7(7172) 709-500 (вн. 31-432)

E-mail: vest_polit@enu.kz, web-site: <http://bulpolit.enu.kz/>

Ответственный секретарь, компьютерная верстка: А.С. Жуматаева

Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н.Гумилева.

Серия: ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ. РЕГИОНОВЕДЕНИЕ. ВОСТОКОВЕДЕНИЕ. ТЮРКОЛОГИЯ

Собственник: РГП на ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева» МОН РК

Зарегистрирован Министерством информации и коммуникаций Республики Казахстан

Регистрационное свидетельство № 17125-Ж от 25.05.18 г.

Периодичность: 4 раза в год

Тираж: 25 экземпляров

Адрес типографии: 010008, Казахстан, г. Нур-Султан, ул. Кажымукана, 13/1, тел.: +7(7172)709-500 (вн.31-432)

МАЗМҰНЫ

САЯСИ ҒЫЛЫМДАР

<i>Әбдраманов О.М., Бекмурат А., Есдаулетова А.М.</i> Қай кезде экономикалық санкциялар тиімді болмақ?	11
<i>Болысбек М.Ә., Бюлегенова Б.Б.</i> Қазақстан Республикасында сайлау жүйесінің қалыптасуы мен даму мәселелері	18
<i>Дюсембекова М.К., Ибраев Е.Е.</i> Әлемдік тәжірибедегі мемлекет пен діннің арақатынасы	26
<i>Жұмағұлов Е.Т., Көпежанова Д.Е.</i> Қазақстан Республикасындағы жергілікті өзін-өзі басқару институтының қалыптасуының саяси-құқықтық негіздерін талдау	32
<i>Күрнебаева Г.К.</i> Солтүстік Африка мен Таяу Шығыстағы «араб көктемін» концептуалды талдау	40
<i>Ланко Д.А., Ланцова И.С.</i> Корея Республикасының еуразиялық саясаты	50
<i>Майгельдинов К.У., Нечаева Е.Л.</i> Орталық Азиядағы Қытай мүдделерінің контекстіндегі АҚШ пен Қытайдың геосаяси қақтығысы	58
<i>Нұртазина Р.А., Серікжанова А.Т.</i> Қазақстан Республикасындағы саяси қатысудың әлеуметтік-мәдени аспектілері	66
<i>Райымбекова А.А.</i> Халықаралық қақтығыстарды реттеу үрдісіндегі медиаторлық институты	74

АЙМАҚТАНУ

<i>Кариева Н.А.</i> XIX ғасырдағы экспедицияларда Орта Азия территориясындағы географиялық іздестіру мәселесі (ресейлік зерттеулер мысалында)	82
---	----

ТҮРКІТАНУ

<i>Адилов М.Е.</i> Сөз мәнін талдай отырып, фразеологизмдер мен мақал-мәтелдерді оқытудың жолдары	95
<i>Ахметова Ж.Н.</i> Қазақ және түрік әйелдерінің ұлттық киімдерін салыстыра зерттеу	103
<i>Жиембаева Г.Т., Сайын Ж.</i> Тува түркілерінің фольклорындағы қаһармандық эпостар және оның ерекшеліктері	110
<i>Жолдасбеков М.</i> Тарих деректері: қазақ жеріне депортацияланған түркі халықтары	116
<i>Каскарбаева Г.С.</i> Түркі мәдениетінің дамуы контекстіндегі Түркі әлемінің интеграциясы	125
<i>Шаймердинова Н.Г., Жиембай Б.С., Абдрасимова А.Е.</i> Қазақстандағы гагауз диаспорасы тілінің ерекшеліктері	132

CONTENTS

POLITICAL SCIENCE

<i>Abdramanov O. M., Bekmurat A., Esdauletova A.M.</i> When economic sanctions are likely to be effective?	11
<i>Bolysbek M.A., Bulegenova B.B.</i> Problems of formation and development of the electoral system in the Republic of Kazakhstan	18
<i>Dyussebekova M.K., Ibrayev E.E.</i> The interaction of state and religion in the world practice	26
<i>Zhumagulov E.T, Kopezhanova D.E.</i> Analysis of the political and legal foundations of the institution local government in the Republic of Kazakhstan	32
<i>Kurpebayeva G.K.</i> Conceptual analysis of the “Arab Spring” in Middle East and North Africa	40
<i>Lanko D.A., Lantsova I.S.</i> Eurasian Policy of the Republic of Korea	50
<i>Maigeldinov K.U., Nechayeva Ye.L.</i> The geopolitical confrontation of the United States and China in Afghanistan in the context of China’s interests in Central Asia	58
<i>Nurtazina R.A., Serikzhanova A.T.</i> Socio-cultural aspects of political participation in the Republic of Kazakhstan	66
<i>Raiymbekova A.A.</i> Institute of mediation in the settlement process of international conflicts	74

REGIONAL STUDIES

<i>Kariyeva N.A.</i> On the issue of geographical surveys in Central Asia on expeditions of the 19th century (on the example of Russian studies)	82
--	----

TURKOLOGY

<i>Adilov M. E.</i> Teaching of phraseological units and proverbs of the Kazakh language with the help of archaism evidences stored in them	95
<i>Akhmetova Zh.N.</i> Comparative analysis of Kazakh and Turkish women national clothing	103
<i>Zhiyembayeva G.T., Sayin Zh.</i> Heroic epics of folklore of Tuvan Turks and their features	110
<i>Zholdasbekov M.</i> Historical sources: Turkic peoples deported to Kazakhstan	116
<i>Kaskarbayeva G.S.</i> Integration of the Turkic world in the context of the development of Turkic culture	125
<i>Shaymerdinova N.G., Zhiyembay B.S., Abdrassimova A.E.</i> Features of the language of the Gagauz Diaspora living in Kazakhstan	132

СОДЕРЖАНИЕ

ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ

<i>Әбдраманов О.М., Бекмурат А., Есдаулетова А.М.</i> Когда экономические санкции могут быть эффективными?	11
<i>Болысбек М.А., Бюлегенова Б.Б.</i> Проблемы формирования и развития избирательной системы в Республике Казахстан	18
<i>Дюсембекова М.К., Ибраев Е.Е.</i> Взаимодействие государства и религии в мировой практике	26
<i>Жумагулов Е.Т., Копежанова Д.Е.</i> Анализ политическо-правовых основ становления института местного самоуправления в Республике Казахстан	32
<i>Курпебаева Г.К.</i> Концептуальный анализ «арабской весны» в Северной Африке и на Ближнем Востоке	40
<i>Ланко Д.А., Ланцова И.С.</i> Евразийская политика Республики Корея	50
<i>Майгельдинов К.У., Нечаева Е.Л.</i> Геополитическое противостояние США и КНР в Афганистане в контексте интересов Китая в Центральной Азии	58
<i>Нуртазина Р.А., Серикжанова А.Т.</i> Социокультурные аспекты политического участия в Республике Казахстан	66
<i>Райымбекова А.А.</i> Институт посредничества в процессе урегулирования международных конфликтов	74

РЕГИОНОВЕДЕНИЕ

<i>Кариева Н.А.</i> К вопросу географических изысканий на территории Средней Азии в экспедициях XIX века (на примере российских исследований)	82
---	----

ТЮРКОЛОГИЯ

<i>Адилов М.Е.</i> Способы изучения фразеологизмов, пословиц и поговорок казахского языка посредством анализа их значения	95
<i>Ахметова Ж.Н.</i> Сравнительный анализ казахской и турецкой женской национальной одежды	103
<i>Жиембаева Г. Т., Сайын Ж.</i> Героические эпосы фольклора тувинских тюрков и их особенности	110
<i>Жолдасбеков М.</i> Исторические источники: тюркские народы, депортированные в Казахстан	116
<i>Каскарбаева Г.С.</i> Интеграция тюркского мира в контексте развития тюркской культуры	125
<i>Шаймердинова Н.Г., Жиембай Б.С., Абдрасимова А.Е.</i> Особенности языка гагаузской диаспоры, проживающей в Казахстане	132

КОЛОНКА РЕДАКТОРА

Исследовательский кругозор и современная политическая наука

В современных условиях мировое сообщество оказалось перед глобальными вызовами экономического и политического контента государств. Скоростной динамизм современного мира сделали государственную практическую политику более зависимой от прикладной политологии, принятия политических и административных решений, прогноза рисков, конструирования стратегических целей и от мнения экспертного сообщества. Сегодня во всех государствах рациональные политические решения принимаются на основе научного знания и качественной аналитики. Полагаю, что сама политология не может развиваться в автономном режиме в отрыве от мировой политической науки, аналитики не просто отдельно изучают политику, но и во многом определяет ее.

Мировая практика доказывает, что сегодня политика сможет быть эффективной и креативной лишь в том случае, если ее интеллектуальная опора - политология - будет адекватна современным реалиям социально-политических процессов в обществе. Пока же казахстанская политическая наука отстает во многом.

Экспертам часто задают вопрос о том, в чем заключается отличие политики и политологии. Отметим, что политология и политика, казалось бы, две разные сферы профессиональной деятельности, сегодня составляют единое целое. Без базовых знаний основ политологии и аналитики невозможно стать успешным политиком и принимать управленческие решения.

Приведем два основных фактора.

Первый: в сфере политики многие руководители государственных структур открыто демонстрируют узость своего мышления, полагаясь только на опыт работы и интуицию, игнорируя мнение аналитиков, работа которых состоит в экспертизе проблем, мониторинге действий, выявлении рисков, прогнозировании и выработке рекомендаций.

Второй: в нашей республике многие политики имеют научные степени кандидата или доктора политических наук, это как визитная карточка, за которой нет определенных усилий для повышения институционального уровня развития отечественной политической науки. Новая волна молодых докторов PhD пока набирает опыт.

Отметим, что развитая система фундаментальной политической науки состоит из четырех базовых элементов.

Во-первых, академической среды, в которую входят университетское политологическое образование и теоретические исследования. Ее функция – постоянное генерирование, аккумуляция и ретрансляция политологических знаний в человеческий капитал.

Во-вторых, сети аналитических научных центров, осуществляющих мониторинг, оценку и прогнозирование политических процессов, а также выработку рекомендаций для политической власти.

В-третьих, открытой коммуникации политической власти с гражданским обществом благодаря социальным сетям.

В-четвертых, политических комментаторов, регулярно дающих оценку политическим событиям, и политтехнологов, обслуживающих участников политической жизни гражданского общества.

Какие действия будут эффективны для казахстанской политической науки в данных условиях? Задача нашего политологического сообщества состоит в том, чтобы системно анализируя внутренние и внешние социально-политические процессы, выявить

предстоящие угрозы и риски национальной безопасности нашего государства. В дальнейшем эти исследования могут стать основой для практических решений правительства. Справляется ли казахстанская политическая наука с данной задачей? На эти вопросы искали ответы делегаты Конгресса политологов на диалоговой площадке ЕНУ им. Л.Н.Гумилева весной 2019 года. Здесь особое внимание было уделено перспективам развития политической науки в Казахстане, участию страны во Всемирном конгрессе политологов, который пройдет в Лиссабоне в 2020 году.

В ходе дискуссий делегаты Конгресса политологов отметили, что, к сожалению, в Казахстане в силу ряда обстоятельств слабо и однобоко развита теоретическая направленность данной науки. Например, за десять лет, с 1999 по 2009 гг., количество защищенных диссертационных работ в Казахстане по политической науке составило 210, среди которых 50 докторских и 160 кандидатских работ. Основное количество исследований посвящено теме внутриполитических реформ, анализу политических процессов, институтов и технологий - 53 (25%), этнополитике – 31 (15%), национальной безопасности – 30 (14%).

Вместе с тем еще мало исследований, посвященных темам политической культуры, политической психологии, медиации, политического поведения, политического сознания, коммуникации между обществом и властью, вопросам религиозной ситуации в стране, проблемам в сферах социальной жизни гражданского общества, экологии и образования и т.д.

В целом, нужно признать, что с 2010-го по 2019-й год темы исследований докторов PhD довольно универсальны, работы носят описательный характер, нет глубокого исследовательского анализа. Причина этого кроется скорее всего в отсутствии отечественного координирующего научного центра по разработке актуальных направлений исследований в политической науке. Из этих факторов вытекает проблема низкого исследовательского кругозора, поэтому работы являются «вторичным» потребителем профессиональной информации. Не секрет также, что основная часть казахстанских политологов и исследователей не владеет иностранными языками, что делает их зависимыми от российского политологического пространства, являющегося своеобразным информационным посредником между нами и зарубежным сообществом политологов. Приведем небольшой сравнительный анализ характерных черт познавательной деятельности зарубежных и казахстанских политологов.

№	Познавательная деятельность зарубежных политологов	Познавательная деятельность отечественных политологов
1	Баланс между теоретическими и прикладными исследованиями за счет разработки фундаментальных исследований.	Превалирование прикладных исследований над теоретическими и фундаментальными.
2	Деятельность в рамках многочисленных политологических субдисциплин.	Отсутствие четкой субдисциплинарной дифференциации, отражающей базовые характеристики текущих политических процессов.
3	Активное междисциплинарное взаимодействие.	Основной акцент на интерпретации западных и российских моделей исследования.
4	Интенсивная экспериментальная деятельность по применению новых теоретико-методологических инструментов.	Превалирование универсализма в выборе исследовательских тем, описательность без глубокого анализа.

5	Четкая исследовательская специализация.	Слабая теоретико-методологическая база, отсутствие конкретной исследовательской специализации и оторванность от практики.
6	Отсутствие жестких идеологических рамок.	Наличие определенных идеологических ограничений.

Каких тем научных статей мы ждем в нашем научном журнале? Прежде всего исследовательских работ на междисциплинарном уровне политического знания с конкретным теоретико-методологическим инструментарием, таких как проблемы психологии политики, социологии политики, философии политики, теория политики, истории политических учений, истории международных отношений, мировой политики, геополитики, востоковедения, страноведения, тюркологии, внешней и внутренней политики Казахстана, соотношения психологических, правовых, философских и социальных направлений развития государства в контексте укрепления национальной безопасности страны.

Хочется также отметить, что политическая наука с исследовательским кругозором в современных условиях имеет социальное значение, которое помимо научных функций выполняет роль проводника либерального дискурса и коммуникации между политической властью и гражданским обществом.

*С уважением, главный редактор,
доктор политических наук,
профессор ЕНУ им. Л.Н. Гумилева
Нуртазина Р.А.*

XFTAP 16.21.25

Н.Г. Шаймердинова, Б.С. Жиёмбай, А.Е. Абдрасимова

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан
(E-mail: nurila1607@mail.ru, zhiembai_bibigul@mail.ru,
aziza_dikhanbayeva@mail.ru)

Қазақстандағы гагауз диаспорасы тілінің ерекшеліктері

Андатпа. Мақалада Қазақстанды мекендеген гагауз диаспорасы тілінің ерекшеліктері қарастырылады. Гагауз тілі ғасырлар бойы генеалогиялық және типологиялық жағынан туыс емес тілдермен аралас-құралас өмір сүріп келе жатса да, түркі тілдеріне тән өзіндік құрылымын сақтап қалған тіл ретінде танымал. Бүгінгі күні гагауз тілі жоғалып бара жатқан тілдердің санатына жатқызылып жүр. Десе де түркі халықтарының бірі ретінде танымал гагауздар тілінің ерекшелігі неде, әліпби жүйесі қандай графикаға негізделген, мақала барысында осы тұстарға шолу жасалады. Сонымен қатар мақалада Қазақстандағы диаспоралар өкілдерінен, соның ішінде гагауз ұлты өкілдерінен жазылып алынған аудиожазбалар негізінде тілдік ерекшеліктер жүйелі талданады.

Түйін сөздер: гагауз, диаспора, тіл, ерекшелік, фонетика, әріп, әліпби.

<https://doi.org/10.32523/26-16-6887/2019-128-3-132-140>

Кіріспе. «Егер менің тілім ертең өлсе, мен бүгін өлуге дайынмын». Дағыстан ақыны Расул Ғамзатовтың бұл сөзі ғасырлар өтсе де, өзіндік мәнін жоймай келеді. Өйткені тілі бар ұлттың қашан да мәртебесі жоғары. Көпшілігіміз Қазақ елін мекендеген гагауз халқы туралы хабардар болғанымызбен, гагауз тілі, қолданыстағы әліпбиі, тілдік ерекшелігі туралы біле бермейміз.

Гагауздар бүгінде Болгария, Бразилия, Канада, Түркия, Ресей, Румыния, Өзбекстан, Түрікменстан, Латвия, Белоруссия, Латвия, Эстония, Грузия, Қазақстан сынды мемлекеттерде өмір сүріп жатыр. Әлем бойынша гагауз тілінде сөйлеушілердің саны шамамен 148 мыңнан астам адамды құрайды.

2012 жылы Біріккен Ұлттар Ұйымының білім, ғылым және мәдениет жөніндегі ұйымы (ЮНЕСКО) гагауз тілін жоғалып бара жатқан тілдер санатына қосты. Жыл сайын 27 сәуірде, гагауз ағартушысы М. Чакырдың туылған күніне орай, Гагаузияда гагауз тілі мен жазуы күні атап өтіледі.

Гагауз тілі лексикалық құрамы мен грамматикалық құрылымы жағынан түркі тілдерінің оғыз тобына, оғыз-бұлғар топшасына енген, оғыз-селжүк (әзербайжан, түрік тілдері) және оғыз-түрікмен (түрікмен, турхмен) топшаларымен біріге отырып, түркі тілдерінің оңтүстік-батыс немесе оғыз тобын құрайды [1].

Гагауздар тілі туралы ғылыми мақалалар алғаш рет орыс этнографы В.А. Мошков еңбектері арқылы XIX ғасыр соңы мен XX ғасыр басында көріне бастады [2]. Мәтіндерді жазып алуда ол Ғылым академиясының кириллицаға негізделген әліпбиін қолданған. Әліпби келесі белгілерден тұрған: *а, б, в, г, д, е, ж, з, ж, і, к, л, м, н, о, п, р, с, т, у, ф, х, ц, ч, ш, ы, ы, з, l, h, ā, ē, ī, ō, ū, ы, ö, õ, ŷ, ä, ä.*

Гагауздар түрлі уақыттарда әртүрлі әліпби қолдануға мәжбүр болған: 1918 жылдан 1932 жылға дейін кирилл әліпбиін, 1957 жылға дейін латын әліпбиін қолданған. Гагауз әдебиетінің дамуында Михаил Чакырдың үлкен рөлі болған. 1909-1914 жылдар аралығында М. Чакыр гагауз тіліне Киелі кітапты, шіркеу тарихын және псалмаларды аударады. Ол орыс тіліне айтарлықтай жақын әліпбиді пайдаланады. Ол әліпбиде *щ* әрпі болмады және

қосымша әріптер мен диграфтар пайдаланылды: *дж, і, аа, еѐ, оо, ии, ыы, юю*.

1932-1938 жылдары гагауздардың мекен ету ортасы Румынияға қарасты болғанда М. Чакыр румын тіліне негізделген латын әліпбиін қолданып, еңбектер жариялады.

1957 жылы Молдова Кеңес республикасының Жоғары комитетінің шешімімен орыс әліпбиіне бірнеше әріп қосылып, кирилл негізінде гагауз әліпбиі дайындалған. 1996 жылдан кейін қайтадан латын әліпбиі қолданыла бастаған.

Н.К. Дмитриев гагауз тілінің фонеткасын жан-жақты сипаттап, өзге түркі тілдерінен (бірінші кезекте түрік тілінен) ерекшелеп тұратын морфология мен синтаксисіне қатысты жайттарды да зерттеді [3]. Ғалымдар тарапынан гагауз тіліне қызығушылық оянып, кейіннен гагауз тілінің академиялық сөздігі, гагауз тілінің грамматикасы жазылды [4].

Л.А. Покровская гагауз тілін мынадай кезеңдерге бөліп қарастырады:

«Балқан» кезеңі (17-18 ғғ.) – Балқандағы гагауздардың тілі жергілікті бұлғар, түрік, грек, албан және басқа да балқан тілдерімен тығыз қарым-қатынаста дамиды.

«Буджак» кезеңі (19 ғасырдан қазіргі уақытқа дейінгі кезең) ішінара мынадай кезеңдерге бөлінеді: 1) «бессараб» кезеңі (19 ғасырдың соңы – 20 ғасырдың басы), гагауз тілінің орыс, молдова, украин тілдерімен сіңісіп дамуымен байланысты; 2) «румын» кезеңі (20 ғасырдың 20-30 жылдары), гагауз тіліне румын мемлекеттік тілінің етене әсерінің болуымен байланысты; 3) кеңес кезеңі (1945-1991 жж.), гагауз жазба тілінің қалыптасуына орыс әдеби тілі ықпалының болуы; 4) молдава кезеңі (с 1992 жылдан) [5].

Қазіргі таңда гагауз халқы гагауз тілінің әліпбиі ретінде латын графикасына негізделген төмендегі әліпбиді пайдаланып жүр.

1-кесте

Гагауз әліпби жүйесі

Aa	Ăă	Bb	Cc	Çç	Dd	Ee	Êê
Ff	Gg	Hh	Iı	İi	Jj	Kk	Ll
Mm	Nn	Oo	Öö	Pp	Rr	Ss	Şş
Tt	Țț	Uu	Üü	Vv	Yy	Zz	

Әр тілге диалект (говор) секілді құбылыс тән. Бұл жергілікті аумаққа байланысты қарым-қатынас жасаудың негізгі құралы болып табылады. Қазіргі таңда гагауз тілінің екі негізгі диалектісі қолданыста бар: чадырлунг-комрат (орталық) және вулканештік (оңтүстік), аралас, ауыспалы говорлары да кездеседі. Балқан түбегінде диалектілер саны мол және әр алуан. Бұл көпшілік жағдайда гагауздардың әр түрлі мемлекеттерде өмір сүруіне тікелей байланысты деп білеміз.

Зерттеу әдістері мен дереккөздері. Фонетикалық жүйедегі гагауз тілінің негізгі ерекшеліктеріне келесі құбылыстар сай келеді: тіл алды, тіл ортасы дауыстыларының дифтонгизациясы, қайталама созылыңқы дауыстылардың қызметінің жүруі, тіл алды дауыстыларының қатысуымен дауыссыздардың негізгі корпусының қарқынды палатизациялануы; синтаксисте түрік тілінен басты айырмашылығы – сөйлемдегі сөздердің еркін орын тәртібінің болуы. А.С. Аманжолов гагауз тілінің тілдік жүйесін түрік тілімен жақын деп қарастырады. Олардың бірқатары мынадай өзгерістер:

1) *ә* дауыстысы екпін түспеген жағдайда *е* дыбысына ауысады: *бән* (мен) – *бени* – (мені), *гежә* (түн) – *гежеләр* (түндер) және т.б. Алайда осы құбылыс чадырлунг және комрат говорларында кеңінен көрініс тапқанын атап өту керек;

2) *е, и, ө, ү, ә* алдыңғы қатар дауыстылары сөз басында кейде қос дыбыс ретінде айтылады: *йев* – үй, *йөрдек* – үйрек, *йүст* – үсті;

3) *ө, о* дауыстылары бірінші буында дифтонг *уо, үө* түрінде айтылады: *уон* – он, *уонун* – оны, *сүөйды* – сөйледі;

4) (*а*)*йор, -ыйр, -ийр, -эр, -йар, -ый, ий* говорлары ретінде танылған осы шақтың бірнеше формасы кездеседі: *алэр* – алар, *ойнаээр* – ойнар, *гөрер* – көрер.

Е және *ä* дыбыстарын аллофондар деп есептеуге болады. Г.Дерфер Н.К.Дмитриев материалдарына сүйене отырып, келесідей ережеге сүйенеді:

е бірінші буында кездеседі, ал *ä* екпін түсетін бірінші емес буында, екпін түспейтін соңғы буында кездеседі. Бұл ережеге 1, 2 жақ жекеше түрдегі *бән, сән* есімдіктері бағынбайды. Л.А. Покровская да осы ережені қостайды [5].

Шығыс бұлғар диалектілері секілді, сөз басындағы, бір буынды сөздердегі *ä, ö* дауыстыларының созылықлығы гагауз тілінде сақталған, бұл гагауз тілінің көне оғыз жүйесінен бастау алатын жеке оғыз тілінен тарағандығын растай түседі. Мәселен, *äç* (аш, қарны аш), *ärd(t)* (арты), *äry* (ара), *äd(t)* (ат, есім), *äz* (аз), *jäz* (жаз), *kär* (қар), *börç* (борыш), *böz* (боз, бозару), *töz* (тозан) [6].

А.С. Аманжоловтың көрсетуінше, морфологиялық жүйесі бойынша гагауз тілі оғыз тобы тілдерінің грамматикалық формалары мен грамматикалық категорияларын тасымалдаушылардың бірі ретінде саналады, бұған қоса славян тілдерінің, орыс тілінің әсеріне ұшыраған:

Славян тілдерінен енген *-ка, -йка* қосымшаларының болуы: *врачка* – дәрігер-әйел, *чингенейка* – цыганка, *булгарийка* – болгарка, *чорбажыйка* – хозыйка;

(*й*)*лан, (й)лән, (й)нан, (й)нән* (түрік әдеби тілінде *-ile, -la, -le*) септеуліктерінің болуы: *алмайлан* – алмамен, *екмеклән* – нанмен, *чобаннан* – шабанмен, *чизмемнән* – етігіммен, *оннар чыкыйнан* – олар шыққаннан;

8) славян тілдерінің әсерінен сөйлемдегі түркі сөз тәртібі өзгеріп, гагауз тіліндегі инверсия құбылысы стилистикалық жүйе түрінде көрініс табады [7, с.24-30].

Тілдің фонетикалық, морфологиялық, синтаксистік деңгейіндегі көрсетілген ерекшеліктер біздің пайымымызша, қазақстандық гагауздардың да сөйлеу жүйесіне де тән. [8, с.33-42].

Гагауз тілінің негізгі сөздік қоры – *түркілік*. Алайда гагауз тілін өзге тілдердің ықпалына ұшырамаған таза тіл деп айту қиын. Тарихи жағдайларға байланысты, көршілес елдердің ықпалына қарай гагауз тілі оғыз лексикасымен қатар, кірме сөздер есебінен толығып отырды.

Гагауз тіліне енген кірме сөздердің дені *араб-парсы сөздері*: *adam* (адам, ер), *dünnä* (дүние, әлем), *kurban* (құрбан; құрбандық шалу), *vatan* (отан), *hava* (ауа), *avşam* (ақшам) және т.б.

Болгар, украин, орыс тілінен енген кірме сөздер: *unuku* (немере), *maşına* (машина), *matu* (ана), *babu* (әже), *garmon* (гармон).

Румын тілінен енген сөздер: *armata* (әскер), *primar* (мэр), *hirleţ* (күрек), *furkuliţa* (шанышқы), *prost* (жаман, нашар), *juridik* (юстиция, заң).

Грек тілінен енген сөздер: *fasülä* (бұршақ), *yortu* (мереке), *ayoz* (қасиетті), *stavroz* (крест) [9].

Гагауз тілінде румын және славян тілдерінің ықпалы айқын сезіледі, Қазақстанды мекендеген гагауздардың тіліне де орыс тілінің ықпалы бірқатар кірме сөздерді әкелді.

Тарихи деректер жүйесінде гагауздар саяси, әлеуметтік жағдайларға байланысты тұрғылықты мекенін жиі өзгертуге мәжбүр болған. Түркі (қыпшақ) тайпаларының Дунай өзені бассейнінің батысына қарай қоныс аударуы салдарынан, гагауздар Болгария, Румыния жеріне қоныстанған. Шығыс Еуропаның бірқатар аумағында құрылған Осман империясының қолайсыз саяси, әлеуметтік, экономикалық жағдайына байланысты гагауздардың басым бөлігі XVIII-XIX ғасырларда Болгарияның солтүстік-шығысына,

қазіргі Молдавия аумағына қоныс аударуға (әсіресе 1828-1829 жылдардағы орыс-түрік соғысынан кейін) мәжбүр болды.

Гагауздар біртіндеп Украинаның оңтүстік аудандарына, Қырым мен Кавказға қарай жылжып, қоныстана бастады. 1908-1914 жылдардағы Столыпин реформасынан кейін колонияға айналған гагауздардың бір бөлігін Патшалық үкімет Қазақстанға қоныс аудартып жіберді. 1926 жылы жүргізілген бүкілодақтық санаққа сәйкес Қазақстан аумағында 830 гагауз тіркелген [10, С.80-87]. А.С. Аманжоловтың пайымынша, XX ғасырдың алпысыншы жылдарында Қазақстан аумағында гагауздар бірнеше ондаған адам болып негізінен Семей облысында (Көкпекті ауданының Романовка, Прохладное, Ивановка, Буконь ауылдарында, Жарма ауданының Георгиевка ауылында, Шар, Ақсуат, Аягөз, Үржар аудандарында), сондай-ақ Ақтөбе, Целиноград, Қостанай, Павлодар облыстарының кейбір жерлерінде тұрған. Жекелеген гагауз отбасылары Қазақстанның өзге облыстарында да, сонымен қатар Өзбекстанның Ташкент облысында да тұрып жатыр [11].

Қазіргі уақытта егемен Қазақстанда гагауздар Алматы, Астана, Павлодар, Түркістан қалаларында, Ақмола мен Солтүстік Қазақстан облыстарында тұрып жатыр. Республикадағы көші-қонға жеке отбасылық жағдаяттар (отбасын құру немесе Қазақстан Республикасындағы жұмыс бабы) себеп болып отыр. Қазақстан Республикасында жүргізілген 2009 жылғы соңғы халық санағы мәліметтеріне сәйкес елімізде 493 гагауз тұрады.

Нәтиже мен талқы. Қазақстанда тұратын гагауздар тілі гагауз әдеби тілінің қазақстандық диалектісіне жататындығы белгілі. Жүргізілген сауалнама негізінде қазақстандық гагауздардың 100%ы гагауз тілін ана тілі деп есептейді. Көбіне ол отбасылық туыстық қарым қатынаста, ауызекі сөйлеу тілінде және аға буын арасында жиі қолданылады. Кіші буын үлкендердің сөзін ұғады, кішігірім сөз тіркестері мен сөздерді гагауз тілінде айта алады. Қазақстандық гагауздардың тілі қазақ және орыс тілдерінің әсеріне түскен, бұл қоршаған орта, білім алуға тікелей байланысты, десе де оғыз тілдеріне тән жіктелім белгілерін сақтап қалған. Мұны біздің жобамыздағы далалық зерттеу жұмыстары растай түсті. Мысал ретінде Шығыс Қазақстан облысы, Көкпекті ауданы, Романовка ауылында тұратын Стефанида Николаевна Виничуктың аудиожазбасын ұсынамыз:

1-аудиожазба.

-Nikogo netu. Na rybalku uehali vse.(Никого нету. На рыбалку уехали все.)

-Baba gitti.(Папа уехал. Папа кетті.)

-Baba gitti. Nu tak. Nu takiye dela. Aq salatay. Aha. Koy. Balık pişti. Koy biraz ladım. Stolda sūt çıkar. Salata çıkar. Aha. Nu davay. (Папа уехал. Ну так. Ну такие дела. Открой салат. Ага. Поставь. Рыба готова. Положи немного. Поставь на стол молоко. Салат поставь. Ага. Ну давай.)

2-аудиожазба.

-Kim ba(r) evde?(Кім бар үйде?)

-Kimse yok. Yalnız.(Ешкім жоқ. Жалғыз. (Никого нет. Одна.))

-Ufakla(r) yok mu?(Маленьких нет? Ұсақ балалар жоқ па?)

-Ufakla(r) yok. Kocam gitti. (Маленьких нет. Муж уехал. Ұсақ балалар жоқ. Күйеуім кетті.)

-Aa..(Aa..)

-Sen hozyain da. Aa..Tet Nina gelmedi me? (Ты хозяйка да. Аа..Тетя Нина не пришла? Сен қожайынсың, ия. А... Тет Нина келмеді ме?)

-Yok gelmedi. Kimseyi bilmisin. (Нет не пришла. Никого не знает. Жоқ, келмеді.)

-Yok. (Нет. Жоқ)

-Ufakla(r) evde? Gelin evde? (Дети дома? Невеста дома? Ұсақ балалар үйде ме? Келін үйде ме?)

-Aa..(Aa..)

-Bugün subбота. Nu ladno togda. Davay. Poka. (Сегодня суббота. Ну ладно тогда. Давай. Пока.)

Аудиожазба информанттың гагауз тіліне қазақ, орыс тілдерінің араласқанын айғақтай түседі, нәтижесінде диалог үш тілде – гагауз, қазақ, орыс тілдерінде өрбіген. Гагауз лексемалары: *aç evde, yok, yalnız, ufakla(r), kocam, kimseyi* «никто», *gelmedi, gitti, gelin*. Қазақ лексемалары: *bar, sen, bilmisin, kim, baba, koy, bugün, balık*. Орыс сөздері: *Nikogo netu. Na ribalku uehali vse. Nu tak. Nu takiye dela. Nu davay. ...hozyain da. Aa..Tet Nina. ...subбота. Nu ladno togda. Davay. Poka*. Диалог көрсетіп отырғандай, информант өз сөзінде өз ана тілі гагауз тіліндегі сөздерді де, орыс тіліндегі сөйлемдерді де, қазақ тіліндегі жеке сөздерді де қолданып отыр. Гагауз тіліндегі сөз қолданыстарына тоқталып өтейік.

Kimse yok. Yalnız.

Йотированный тіл ортасы *j* (Үу) дауыссызы көне оғыз, көне түркі тілдерінен бастау алады: *jer* «жер», *jol* «жол», *jolta* «жолда», *jemiš* «жеміс», *juz* «жүз», *jalan* «жалаң», *jumčak* «жұмсақ», *jaš* «жаз». Қазіргі оғыз тілдері анлаутта толықтай алғанда *j* сақтап қалған, мәселен *jok* «жоқ» турец., гагауз., азербад., *jök* түркмен тілінде. Кейбір қыпшақ тілдерінің солтүстік топшасындағы тілдер де, атап айтқанда башқұрт және татар тілдері дәл осы дауыссыз *j*: *jol айтылып жүр*: Ал басқа қыпшақ тілдер тобында *j > ž*: ауысуы байқалады: *жол* қаз., каракалп.; *жул* қырғыз тілінде.

Baba gitti. (Папа уехал. Папа кетті.)

Көне түркі тілдеріне тиісті жазба ескерткіштерде *аба, ава* сөздері «предки, прародитель, сондай-ақ *«ama, ana»* мағынасында қолданылған. Демек аба сөзі «арғы ата» мағынасынан «ата-ана» мағынасына ауысып, кей тілдерде жасы үлкен адамдарға қатысты пайдаланылатын болған. М.Қашқари сөздігінде аба сөзі де қолданылып, оғыз тіліндегі нұсқасы ретінде көрсетілген. Бұл туралы түркітануға қатысты оқу құралында төмендегідей түсінік берілген: «Моңғол тілінде *ав* сөзі *әке* мағынасында қолданылады. Көне моңғол тілінде бұл сөздің *ава* түрі де кездеседі. *Аба* сөзі хакас, қырғыз, алтай, татар, башқұрт, түрікмен тілдерінде де бар. В.В. Радлов *аба* сөзінің «отец, предок, дядя со стороны отца, старший брат» мағыналарын көрсетеді» [12]. Қазіргі түркі тілдерінде *ama* сөзі эзербайжан, башқұрт, каракалпак, қырғыз, татар, түрікмен, ұйғыр тілдерінде көне түркі тілімен ұштасып *ama* түрінде қолданылса, түрік, гагауз тілдерінде «әке, ата» мағыналарындағы *баба* сөзі орын алған.

Gitti-ketti (kemmi) сөзіндегі *k* дыбысының сөз басында гагауз тілінде *g* ұяң дыбыс ретінде ұшырасуы оғыз тобындағы тілдерде (эзербайжан, түрікмен, түрік) кездесетін құбылыс деп қарастырамыз. *E* фонемасы қазіргі түркі тілдерінде екі түрлі негізде қалыптасқан: таза түркілік *e*, орыс тілі арқылы енген сөздер құрамындағы *e*. Түркі тілдерінің барлығына ортақ байырғы сөздердің бірінші буынында кездесетін *e* дауыстысы көне түркілік *ä* дауыстысының көрінісі. *E* фонемасының өзгерісі *ket-git* сөздері арқылы көрінген [13, 29 б.].

Stolda süt çıkar. – Столға сүт шығар.

Stolda сөзінде бір жағынан орыс тілінің, екінші жағынан қазақ тілінің ықпалы байқалады. Сөз қолданушысы *stol* орыс сөзіне *-da* түркі флексиясын жалғайды. Бұған қоса шығыс септік орнына барыс септігін пайдаланады. Тілдің тарихи дамуы барысында жатыс септігі көп функциялы болып келеді: шығыс септігінің де, барыс септігінің де қызметін атқарған [14]. Информант *çıkar* сөзін қолданады, бұл оғыз тілдеріне тән құбылыс, ал қазақ тілі секілді қыпшақ тілдер тобында анлаутта *š* дыбысы қолданылады, сол себепті қазақ тілінде бұл сөз шығар формасында қалыптасқан.

Kim ba(r) evde? – Кім бар үйде?

Ev (*de* – жатыс септігінің аффиксі) лексемасы көне түркіде *eb* «жилище» (*ev < eb*), мағынасы қазіргі гагауз, түрік тілдерінде сақталған, бірқатар фонетикалық өзгерістерге

ұшыраған. Қыпшақ тілдерінде өзгеше айтылады (қазақ тілінде үй).

Көне түркі тілінде *eb* тұлғасында болған бұл сөз орта ғасырдың алғашқы кезеңдерінде-ақ *e < y* және *b < v // φ // й* алмасулары болған. Информант *evde* сөзінде оғыз тілдеріне тән *v (e)* фонемасын қолданады. Көне оғыз және оғыз тілдерінде *b* ұяң дыбысының *v (b > v)* дыбысына тарихи ауысуы байқалған. Бұл әсіресе бір буынды сөздерді ұшырасқан, ал гагауз, әзербайжан, қырым татарлары тілінде бұл ауысу *r* және *l* түбірлері арқылы өрбіген [6, 50, 52, 55 бб.]. Мәселен, *ev* «дом, үй», *av* «охота» турец.; *ver* «дать, давать», *var* «имеется, есть» гагауз.; *vār* «давать» крымскотатар.; *ver* «давать», *var* «имеется», *vur* «бить» азербайжан тілінде. Қазақ тілінде, қыпшақ тілдерінде *v* фонемасы ұшыраспайды.

Ufakla(r) yok (Ұсақ балалар жоқ. Маленьких нет).

Ufak гагауз тілінің сөздігінде «ұсақ, кішкентай» деген мағына береді, қазіргі қазақ тіліндегі *ұсақ* сөзімен мағыналас. Түркі тілдеріне тән *ufak/ұсақ* өзгерістерін фонетикалық дыбыстық алмасуларға жатқызамыз. Қазақ тілінің түсіндірме сөздігінде *ұсақ* сөзі: 1. Уақ, кішкене, ірі емес мағынасында; 2. Тиыннан құралған майда ақша; 3. Ұсақ мал (қой, ешкі) мағынасында жұмсалған. Ұсақ адам – біреудің мерейін көре алмайтын, іші тар кісі [15, 861 б.]. Қазақ тілінде *ufak/ұсақ* адамға қатысты айтылғанда ауыспалы мағынаға ие. Қазіргі қазақ тілінде бұл сөз балалар сөзінің тіркесуімен қолданылады: *ұсақ балалар, кішкентай балалар*.

Kocam gitti (Күйеуім кетті. Муж уехал.)

Koca сөзінің гагауз-орыс тілі сөздігінде: «очень старый, престарелый муж, супруг» мағынасы көрсетілген. *Күйеу* термині әртүрлі фонетикалық нұсқаларымен барлық түркі тілдерінде кездеседі: алт. *күйү*, башқ. *кейәу*, қырғ. *күйөө*, тат. *кияү*, тува *кудээ*, түр. *güvey*, т.б. Түрік тілінде *güvey* сөзімен қатар *eş*, *koca* сөздері де қолданылады. Гагауз тілінде көрініс тапқан бұл сөз қазақ тіліне парсы тілінен енген (парсыша: «*хваджа*»

خواجه

қожайын, мырза, ие) *қожа* сөзімен үндеседі [16].

Gelin evde? – Келін үйде ме?

Келін барлық қазіргі түркі тілдері үшін ортақ термин, түрлі фонетикалық нұсқалары ұшырасады. Көне түрк ескерткіштерінде *kälin* нұсқасы «жас» деген мағынада жұмсалады. Келін терминінің мағынасы барлық түркі тілдерінде бірдей: қалыңдық, келін, жаңа тұрмысқа шыққан жас келіншек.

Ufakla(r) yok mu? (Маленьких нет? Ұсақ балалар жоқ па?)

mu - түркі тілдеріне тегіс белгілі сұраулық демеулік, *-ма, -ме, -ба, -бе, -на, -не* нұсқаларында ұшырасады.

Қорытынды. Гагауз тілінің грамматикалық құрылымы өзге түркі тілдеріне тән, агглютинативті (жалғамалы) тілдер қатарына жатады. Сөздер үндестік заңдылығы негізінде түбірге қосымшалардың қосылуы арқылы жалғанады. Морфологиялық категориялар арнайы аффикстер арқылы көрініп отырады. Мәселен *-lar /-lär* аффиксі есімдерге де, етістіктерге де жалғанады, бұл оғыз тілдер тобына тән құбылыс. Алайда информант сөзінде біздің жағдайда *-lar /-lär* аффикстерінде *r* вибранты мүлде айтылмайды, сол себепті оны жақшамен көрсетуді қажет деп таптық *ufakla(r)*. А.В. Дыбоның көрсетуінше, гагауз тілінің бірқатар диалектілерінде, солтүстік шығыс Болгария гагауздары тілінде *-r*: *-la, -le, -na, -ne alyrla, verijle* сөздерінің түсуі орын алған [6, 115 б.]. Біздің ойымызша, Қазақстанға қоныс аударған гагауздардың дені көрсетілген аймақтан болуы, сол себепті туған жерінің тіл ерекшеліктерін сақтап қалуы әбден мүмкін.

Зат есімдерге септік, тәуелдік, көптік, жіктік категориялары тән. Қосымшалардың жалғану тәртібі орныққан: түбір + көптік жалғауы + тәуелдік жалғауы + септік жалғауы (мысалы: *kiyat-lar-ım-da* (кітаптарымда)). Сан есімдердің қатысуында және жақ көрсеткішіне қарай жекеше түр қолданылады: *bän orada beş at gördüm* (мен ол жерден бес ат

көрдім); burada çok insan vardı (бұл жерде көп адам болды). Тәуелдік жалғауы көпше түрде -lar /-ler аффикстері арқылы жасалады. Мәселен: bobam (менің әкем), boban (сенің әкең), (onun) bobası (оның әкесі), көпше түрде: evlerim (менің үйлерім), evlerin сенің үйлерің, (onun) evleri (оның үйлері), evlerimiz (біздің үйлеріміз), evleriniz (сіздердің үйлеріңіз), (onların) evleri (олардың үйлері).

Зат есімдердің септелуі нұсқалары түбірге байланысты жалғанатын септік жалғаулары арқылы жүзеге асырылады. Септік формалары мынадай мағыналар үстемелейді: зат пен қимыл я зат пен зат арасындағы субъектілік (субъектілік-предикаттық), тұра және жанама объектілік, меншіктік-қатыстық, мекендік, мезгілдік құралдық, көлемдік сияқты қатынастарды білдіреді. Мәселен, alma ‘алма’, almanın ‘алманы’, almaуа ‘алмаға, almaуі ‘алманы’, almada ‘алмада, almadan ‘алмадан.

Ассимиляциялық процестерге қарамастан, зерттеу аясында сауалнамаға қатысқан барлық гагауздар 100% өздерінің ана тілі ретінде гагауз тілін атаған. Аға буын (50 жас және одан жоғары) гагауз тілін отбасында пайдаланудың немесе балабақшада, бастауыш не орта мектепте (негізінен Молдавиядан қоныс аударғандар) оқудың арқасында біледі. Сұхбат барысында Көкпекті елді мекенінің тұрғыны 79 жастағы Стефанида Николаевна Виничук қатарластарының – Нина Попова (80 жас), София Михайловна Бочкова (66 жас), Валентина Васильева (64 жас), Надежда Александровна Красникова (61 жас), Анатолий Кивилоглов (69 жас), Зоя Бойкова (70 жас), Мара Дергишан (66 жас) гагауз тілін білетіндігін және сөйлейтіндігін атап көрсеткен және өз балалары да (екі ұлы мен қызы) аналарының арқасында гагауз тілін біледі екен, ал 5 немересі мен 8 шөбересі гагауз тілін білмейді (Көкпекті елді мекені, ШҚО). Бұл Қазақстандағы гагауздардың жас буыны гагауз тілін білмейтіндігін немесе нашар білетіндігін, алайда қазақ тілін белгілі бір деңгейде меңгергендігін көрсетеді.

Көпшілік гагауздар орыс тілді ортада тұрды және тұрып келеді, орыс тілін балабақшада, мектепте, колледжде және жоғары оқу орындарында меңгерген. Сауалнамаға қатысушы гагауздардың 93% пайызы орыс тілін барлық дерлік салада – жұмыста, үйде қолданатындығын айтқан. Сауалнамаға қатысқан гагауздардың 99 пайызы келешекте жексенбілік мектептерде, орта мектептерде, орта арнаулы оқу орындарында гагауз тілін оқуға ниет танытады.

Гагауздардың 60 пайыздан астамы қазақ тілін белгілі бір деңгейде біледі. Сауалнамадағы «Ақ Орда», «Бәйтерек», «Мәжіліс», «Хабар», «әкім», «Наурыз», «наурыз көже» сөздерінің мағынасын білесіз бе? деген сауалға (Е-20 сұрақ) қатысушылардың 100 пайызы «иә» деп жауап берген [17, с.58-61]. Мұндай жауаптар Қазақстанда тұрып жатқан көп ұлтты халықтың, оның ішінде гагауздардың да қазақ тілін меңгеруі мен оған деген көзқарасын білдіреді. Толықтай алғанда, гагауздардың қазақтарға көзқарасы түзу. Қазақтың мәдениетін, дәстүрін, асханасын біледі. Қазақстанда тұрып жатқан қазақтармен, орыстармен, әзірбайжандармен, украиндармен достық қарым-қатынасқа бейім және өзге елге қоныс аударуға ниетті емес.

Әдебиеттер тізімі

1. Баскаков Н.А. Историко-типологическая фонология тюркских языков. – Москва: Наука, 1988. – 208 с.
2. Мошков В.А. Гагаузские тексты // Известия Общества археологии, истории и этнографии. – Казань, 1895-1896. – Т. XIII, вып. II.
3. Дмитриев Н.К. Строй тюркских языков. – М.: Изд-во восточной литературы, 1962.
4. Гайраджы Г.А., Тукан Б.П., Колке Е.К., Покровская Л.А. Гагаузско-русско-молдавский словарь. – М.: Советская Энциклопедия, 1973.
5. Покровская Л.А. Грамматика гагаузского языка. Фонетика и морфология. – М., 1964.
6. Сравнительно-историческая грамматика тюркских языков. Региональные реконструкции. / Отв. редактор

Э.Р.Тенишев. – Москва: Наука, 2002. – 767 с.

7. Аманжолов А.С. О гагаузах Казахстана и их языке. Проблемы тюркологии в истории востоковедения. – Казань: Филиал АН СССР, 1963. – С.24-30.

8. Невская И.А., Тажибаева С.Ж., Шаймердинова Н.Г., Тусупов Ж., Шенинг К. Тюркский мир Казахстана: исследование языков и создание базы данных // *Global-Turk // International Journal for Information and Analytics*. – Astana: International Turkic Academy, 2016. – 33-42 p.

9. Түркі тілдері. Ұжымдық монография. / Ш.Шаяхметов атындағы тілдерді дамытудың республикалық үйлестіру-әдістемелік орталығы. – Астана, 2015. – 456 б.

10. Державин Н.С. О наименовании и этнической принадлежности гагаузов. – Советская энциклопедия. – №1. – М., 1937. – С.80-87.

11. Аманжолов А.С. Опыт изучения тюркских языков. – Астана: Фолиант, 2012. – 400с.

12. Қайдаров Ә., Оразов М. Түркітануға кіріспе. – Алматы: Арыс, 2004. – 360 б.

13. Томанов М. Түркі тілдерінің салыстырмалы грамматикасы. – Алматы: Қазақ университеті, 1992. – 192 б.

14. Исаев С. Қазіргі қазақ тілі. Морфология. – Алматы: Өнер, 2007. – 340 б.

15. Қазақ тілінің түсіндірме сөздігі. – Алматы: Дайк-Пресс, 2008. – 968 б.

16. Рүстемов Л.З. Қазіргі қазақ тіліндегі араб-парсы кірме сөздері. – Алматы, 1982.

17. Шаймердинова Н.Г., Тажибаева С.Ж. Тюркские языки Казахстана: современное состояние // «Язык и глобализация»: Сборник статей XVI международной научно-теоретической конференции. – Алматы: КазНУ, 2013. – С.58-61.

Н.Г. Шаймердинова, Б.С. Жиёмбай, А.Е. Абдрасимова

Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан

Особенности языка гагаузской диаспоры, проживающей в Казахстане

Аннотация. В статье рассмотрены особенности языка гагаузской диаспоры, проживающей в Казахстане. Несмотря на то, что гагаузский язык веками соседствовал с неродственными ему языками, он сохранил свою первоначальную структуру, характерную для тюркских языков. На сегодняшний день гагаузский язык классифицирован как исчезающий язык. В статье рассматриваются особенности используемой алфавитной системы на основе анализа аудиозаписей речи представителей тюркских диаспор Казахстана, в том числе гагаузов, проанализированы языковые особенности, характерные для казахстанской диаспоры.

Ключевые слова: гагауз, диаспора, язык, особенности, фонетика, буква, алфавит.

N.G. Shaymerdinova, B.S. Zhiyembay, A.E. Abdrassimova

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, Kazakhstan

Features of the language of the Gagauz Diaspora living in Kazakhstan

Abstract. The article deals with the features of the language of the Gagauz Diaspora living in Kazakhstan. Despite the fact that the Gagauz language has been adjacent to unrelated languages for centuries, it has retained its original structure characteristic of the Turkic languages. Today Gagauz is classified as an endangered language. The article discusses the features of the alphabet system used, based on the analysis of audio recordings of speech of representatives of the Turkic diasporas of Kazakhstan, including Gagauz, analyzed the language features characteristic of the Kazakh Diaspora.

Keywords: gagauz, diaspora, language, particularity, phonetics, letter, alphabet.

References

1. Baskakov N.A. Istoriko-tipologicheskaja fonologija tjurkskih jazykov [Historical and typological phonology of Turkic languages] (Nauka, Moscow, 1988, 208 p.).
2. Moshkov V.A. Gagauzskie teksty [Gagauz texts], News of the Society of Archeology, History and

Ethnography, Volume 3, Issue 2 (Kazan', 1895). (In Russian)

3. Dmitriev N.K. Stroj tjurkskih jazykov [Build Turkic languages] (Publishing House of Oriental Literature, Moscow, 1962).
4. Gairadzy G.A., Tukan B.P., Kolke E.K., Pokrovskaja L.A. Gagauzsko-russko-moldavskij slovar' [Gagauz-Russian-Moldavian dictionary] (Sovetskaia Jenciklopedija, Moscow, 1973).
5. Pokrovskaja L.A. Grammatika gagauzskogo jazyka. Fonetika i morfologija [Grammar of the Gagauz language. Phonetics and morphology] (Moscow, 1964)
6. Sravnitel'no-istoricheskaja grammatika tjurkskih jazykov [Comparative historical grammar of Turkic languages] Regional'nye rekonstrukcii. Executive editor Je.R.Tenishev. (Nauka, Moskow, 2002)
7. Amanzholov A.S. O gagauzah Kazahstana i ih jazyke. Problemy tjurkologii v istorii vostokovedenija [On the Gagauz of Kazakhstan and their language. Problems of Turkic studies in the history of oriental studies] (Branch of the USSR Academy of Sciences, Kazan, 1963, p. 24-30)
8. Nevskaja I.A., Tazhibaeva S.Zh., Shajmerdinova N.G., Tusupov Zh., Shening K. Tjurkskij mir Kazahstana: issledovanie jazykov i sozdanie bazy dannyh [The Turkic world of Kazakhstan: the study of languages and the creation of a database], Global-Turk, International Jorنال for Information and Analytics (International Turkic Academy, Astana, 2016)
9. Tjurki tilderi [Turkic languages] Sh.Shajahmetov atyndagy tilderdi damytudyn respublikalyk uilestirudistemelik ortalygy (Astana, 2015, 456 p.).
10. Derzhavin N.S. O naimenovanii i jetnicheskoj prinadlezhnosti gagauzov [On the name and ethnicity of the Gagauz] Sovetskaja jenciklopedija [Soviet encyclopedia], № 1 (Moscow, 1937, p. 80-87).
11. Amanzholov A.S. Opyt izuchenija tjurkskih jazykov [Experience of study of turkic languages] (Foliant, Astana, 2012)
12. Kaidarov A., Orazov M. Tjurkitanuga kirispe [Introduction to turkology] (Arys, Almaty, 2004, 360 p.).
13. Tomanov M. Tjurki tilderinin salystymaly grammatikasy [Comparative grammar of Turkic languages] (Kazak universiteti, Almaty, 1992, 192 p.).
14. Isaev S. Kazirgi kazak tili. Morfologija [Modern Kazakh language. Morphology] (Oner, Almaty, 2007, 340 p.).
15. Kazak tilinin tusindirme sozdigi [Explanatory dictionary of the Kazakh language] (Dajk-Press, Almaty, 2008)
16. Rustemov L.Z. Kazirgi kazak tilindegi arab-parsy kirme sozderi [Arabic-Persian Words in Modern Kazakh Language] (Almaty, 1982)
17. Shaimerdinova N.G., Tazhibaeva S.Zh. Tjurkskie jazyki Kazahstana: sovremennoe sostojanie [Turkic languages of Kazakhstan: modern state], Jazyk i globalizacija [Language and globalization], Collection of articles of the XVI international scientific-theoretical conference (KazNU, Almaty, 2013, p. 58-61). (In Russian)

Авторлар туралы мәлімет:

Шаймердинова Н.Ф. – түркітану кафедрасының профессоры, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Сәтпаев көш., 2, Нұр-Сұлтан, Қазақстан.

Жиембай Б.С. – Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті Халықаралық қатынастар факультетінің докторанты, Сәтпаев көш., 2, Нұр-Сұлтан, Қазақстан.

Әбдірәсімова А.Е. – Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті Халықаралық қатынастар факультетінің докторанты, Сәтпаев көш., 2, Нұр-Сұлтан, Қазақстан.

Shaymerdinova N.G. – Doctor of Philology, Professor of Turkology Department, L.N.Gumilyov Eurasian National University, Satpayev str., 2, Nur-Sultan, Kazakhstan.

Zhiyembay B.S. – PhD student of L.N.Gumilyov Eurasian National University, Satpayev str., 2, Nur-Sultan, Kazakhstan.

Abdrassimova A.E. – PhD student of L.N.Gumilyov Eurasian National University, Satpayev str., 2, Nur-Sultan, Kazakhstan.